

GENERAȚIA '27, ARIPA STÂNGĂ – PORTRETE IDEOLOGICE

Mihaela-Oana GOGOȘEANU
Universitatea de Vest din Timișoara
mihaela.gogoseanu@e-uvvt.ro

DOI: 10.35923/AUTFil.62.13

The Left-Wing of Romanian '27 Generation – Ideological Portraits

The Romanian '27 Generation is primarily known for its prominent right-wing intellectuals, such as Mircea Eliade and Emil Cioran. However, it is important to note the significant left-wing faction that existed within the group, contrasting the generation's overall conservative image. This study aims to explore these left-wing members of the '27 Generation and their complex ideological trajectories during the politically volatile interwar period in Romania. Based on a qualitative analysis of primary sources, including memoirs, journals, and other writings of the time, the research examines how figures initially aligned with communism or socialism, like Haig Acterian and Petre Țuțea, later shifted towards far-right ideologies due to disillusionment with the Soviet Union and the rise of nationalist movements. Furthermore, it draws attention to the case of intellectuals such as Alexandru Sahia and Lucrețiu Pătrășcanu, who remained committed to leftist ideals. In addition, figures like Petre Pandrea and Petru Comarnescu are also discussed, as their intellectual journeys reflect tensions of the time. In this way, the research sheds light on the marginalized left-wing intellectuals of the '27 Generation, whose contributions have often been overshadowed by the right-wing dominance. Their ideological journeys reflect the broader political complexities of interwar Romania, providing a more nuanced understanding of this period.

Keywords: *ideological shifts; interwar Romania; left-wing intellectuals; literary marginalization; Romanian '27 Generation*

Delimitarea cu precizie a grupului care alcătuia Generația '27 este dificilă, având în vedere că, în studiile de specialitate, lista membrilor se oprește de obicei la cele mai cunoscute nume, iar criteriile de apartenență sunt unele laxe. Evident că nu toți tinerii intelectuali născuți în primul deceniu al

secolului al XX-lea au aderat la spiritualitatea Tinerei Generații. Unii au respins programul generaționist, în timp ce alții au rămas mai degrabă în marginea grupării, din cauza preocupărilor diferite de cele ale nucleului care o alcătuiau. O descriere stereotipică a Generației '27 ar surprinde trăsături ca admirația pentru Nae Ionescu, apartenența la *Criterion* și orientarea politică de dreapta, caracteristici care, într-adevăr, sunt îndeplinite de cele mai multe nume ale elitei generaționiste, precum Eliade, Cioran sau Noica.

În consecință, a configura *aripa stângă* a Generației presupune, de la început, o îndreptare a atenției asupra unor membri marginali ai acesteia, ținând cont de tentația drepte (extremiste) care exista în epocă. Spre deosebire de dreapta, stânga nu a avut simpatizanți la fel de proeminenți în istoria literară și culturală. Mai mult, zvonurile care circulau cu privire la realitățile din URSS au determinat o schimbare ideologică a unora dintre intelectualii reprezentativi ai generației, care au migrat înspre extrema dreaptă. Printre aceștia se numără Haig Acterian și Petre Țuțea, doi aprigi susținători ai extremei drepte, inițial adepți ai stângii comuniste.

Faptul că **Haig Acterian** (1904-1943) a fost mai întâi comunist ne este confirmat, după cum precizează Marta Petreu, de două surse: corespondența lui Eugen Ionescu cu Tudor Vianu și însemnările de *Jurnal* ale lui Mihail Sebastian (Petreu 2016b: 49), care surprind parcursul lui Haig Acterian de la apropierea de Căpitan până la condamnarea din 1941. La 22 octombrie 1936, după ce cu doar șapte luni în urmă scrisese un articol în „Rampa”, unde comenta raportarea lui Acterian la teatrul lui Alexandru Davila (v. Sebastian 1969: 91-93), Mihail Sebastian se arăta siderat de gestul prietenului său de a-i oferi lui Corneliu Zelea Codreanu „întreaga sa operă” (Sebastian 2016: 90). Ridicolul situației este surprins chiar în fraza următoare relatării: „În 1932 Haig era comunist.” (Sebastian 2016: 90).

Sebastian se gândea cel mai probabil la colaborările lui Haig Acterian cu revistele „Bluze albastre” și „Floarea de foc”, cea din urmă fiind amintită și de Lucian Boia ca argument pentru începuturile comuniste ale poetului (Boia 2012: 42). Istoricul subliniază că, în ciuda inexistenței vreunei constrângeri ideologice din partea publicației, care aduna în lista sa de contributori nume eterogene din acest punct de vedere, Haig Acterian semnează într-unul dintre numerele acesteia, apărut la 30 ianuarie 1933, „un entuziast articol despre cinematografia sovietică” (Boia 2012: 42).

Tot în legătură cu artele spectacolului se va pronunța și în „Bluze albastre”, revistă cu o direcție asumată de extremă stânga, apărută pentru a suplini absența scrierilor despre „problemele [...] de viață adâncă” (*Către cititori* 1932: 8) ale muncitorimii. Articolul intitulat *Teatrul creator*, pe care Haig Acterian îl va semna în primul număr al revistei dedicate „exclusiv maselor muncitoare” (Bl. Al. 1932: 4), aduce laude teatrului sovietic, criticându-l pe cel capitalist care, pierdut în superficialitatea și „lenevia” lui caracteristice, nu depune suficient efort în realizarea jocului scenic, a cărui importanță este înțeleasă „numai [de] muncitorii teatrului rusesc”, singurii capabili de a crea spectacol (Acterian 1932: 6).

Deși subiectul în sine, critica teatrului, nu este unul pe care să-l putem

atribui vreunei orientări ideologice, putem identifica, la nivel discursiv, o opțiune clară pentru spectrul ideologic de stânga. Astfel, afirmațiile Mihaelei Andreea Murariu cum că „articolul [...] nu conține niciun element de ideologie de stânga” și că Haig Acterian ar fi fost considerat comunist doar pe baza unei supoziții ce avea ca fundament specificul revistei „Bluze albastre” (Murariu 2014: 85) nu sunt întocmai justificate.

Totodată, în paginile aceleiași reviste, Haig Acterian, în spiritul pacifist al stângii datoare să apere proletariatul, apare printre semnatarii în favoarea unui protest ce avea să se desfășoare la „marele congres internațional anti-războinic de la Geneva” (v. Sahia 1932b: 2). Motivul revoltei era incapacitatea participanților de a apăra pacea și, implicit, interesele proletariatului, căci întâlnirile nu doar că nu garantau siguranța, dar și impuneau un efort bugetar considerabil.

Susținător aprig al clasei muncitoare, Haig Acterian se va transforma într-un înflăcărat legionar, dispus să facă închisoare în numele formațiunii. „Convertirea gardistă” este confirmată tot de Sebastian, care în *Jurnal* se arată copleșit de disconfortul situației în care se aflau el și apropiații săi: „Aseară, mică recepție la noi. Mircea, Nina, Marietta, Haig [...] Mă întreb dacă nu e ultima oară când îi mai chem. [...] Nu mă simt în stare să suport jocul de duplicitate pe care amicitia noastră îl impune de când cu convertirea lor gardistă” (Sebastian 2016: 113).

După rebeliunea legionară din ianuarie 1941, Haig Acterian va fi arestat și condamnat, șase luni mai târziu, la doisprezece ani¹ de închisoare corecțională de către Tribunalul Militar, iar la doi ani de la sentință este trimis pe front, unde își pierde viața (Simion [coord.] 2004: 26).

Un parcurs similar cu cel al lui Haig Acterian va avea și mai tânărul congener **Petre Țuțea** (1902-1991), care, de la a fi directorul ziarului „Stânga”, o publicație cu o afiliție ideologică indicată încă din titlu, în cadrul căreia semna sub pseudonimul Petre Boteanu, a devenit, sub influența lui Nae Ionescu, un simpatizant al Legiunii, fără însă a se înscrie în mișcare.

Convingerile de stânga ale lui Țuțea sunt confirmate atât de mărturiile contemporanilor, cât și de Țuțea însuși: „Eu, în tinerețe, am fost un om de extremă stângă” (Țuțea 2009: 120). Patosul cu care susținea comunismul se observă însă în scrierile lui *Petre Boteanu*, care în „Stânga” îi atacă cu frenezie pe susținătorii drepte, considerați doar niște trișori care mențin inechitățile dintre clasele sociale, împiedicând deci sinteza creatoare dintre Stat și societate, în care marxismul vede adevărata devenire socială (Boteanu 1932: 1-2).

De la categoricul „spre stânga”, trecerea către extrema dreaptă s-a făcut, la fel ca și în cazul lui Haig Acterian, într-un timp foarte scurt. Astfel, în 1935, la doar doi ani de la apariția ultimului număr din „Stânga”, Petre Țuțea va fi coautor al *Manifestului revoluției naționale*, un document cu un puternic caracter naționalist și xenofob. Textul avea ca scop demascarea figurilor politice care, în opinia autorilor săi, au contribuit la știrbirea caracterului național al României, devenită un stat corupt, pe care interesele economice și politice ale Occidentului l-au transformat într-o colonie a sa (v. Pavel et al.

1 Sebastian menționează că este vorba despre treisprezece ani (v. Sebastian 2016: 343).

1935). Discursul nu reprezintă decât o revenire la un crez pe care Petre Țuțea îl avusese și în trecut, înainte *de a naviga pe apele stângii*, după cum rememorează Horia Stanca într-un articol apărut în revista „Apostrof”, la un an de la moartea gânditorului, în 1992: „nu mi-l puteam închipui pe Petrache într-o asemenea măsură atașat de un partid [...] îmi părea ciudat să-l aud perorând între noi pe tema predilectă lui, a patriotismului, pus alături de internaționalismul funciar al social-democrației” (Stanca 1992: 12).

Schimbarea de paradigmă ideologică a lui Haig Acterian și Petre Țuțea este relevantă, pe de-o parte, pentru evidențierea oscilațiilor Generației '27 din acest punct de vedere, cauzate de tulburările politice și economice din anii de după Marele Război, dar și de un mod de gândire bazat pe relații de contradicție care poate fi reperat la mai mulți membri ai acesteia. Pe de altă parte, faptul că nume reprezentative astăzi pentru *aripa dreaptă* au fost asociate, pentru o perioadă de timp, cu stânga comunistă demonstrează că în interbelic a existat o fascinație reală (și) pentru idealurile comuniste, în care unii intelectuali, în lipsa unui precedent real, au văzut materializarea unei democrații care să răspundă cu adevărat nevoilor și aspirațiilor lor.

Nu toți adepții stângii au trecut însă la dreapta. Bine ancorat în convingerile sale de stânga a fost Alexandru Stănescu, cunoscut sub numele de **Alexandru Sahia** (1908-1937), o figură reprezentativă a comuniștilor din generația sa, de care se vor folosi ulterior și comuniștii postbelici, el devenind „o piesă centrală în canonul noii literaturi” (Stanomir 2005: 84), care avea să urmeze în primii ani de la instalarea regimului tendințele realismului socialist, curent căruia astfel Sahia îi devine precursor.

Membru PCdR și fondator al revistelor comuniste „Veac nou” și „Bluze albastre”, scrierile lui Sahia urmează întocmai linia directoare pe care el însuși o dădea în cadrul unui text generaționist, intitulat sugestiv *O generație false*, în care acesta susținea eradicarea *artei pentru artă*, în schimbul *artei cu tendință*, singura capabilă de a exprima realitatea crâncenă în care trăia clasa muncitoare:

În acest timp de existență dureroasă, în acest timp când o șleahță de exploataatori omoară clipele de fericire ale unei clase sincere și drepte, noi negăm arta pură și înțelegem să facem literatură proletară, literatură revoluționară, o literatură menită să dezgolească realitățile groaznice, îmbrobodite și mutilate de esteții inconștienți sau voii în slujba burgheziei. (Sahia 1932a: 2).

Modelul este preluat, bineînțeles, din Uniunea Sovietică, în care va observa, ulterior, cu ocazia unei vizite, modul în care *arta cu tendință* ajută la realizarea constructivă a statului, aspect de care arta care urmărește valorile estetice nu este capabilă (Sahia 1935: 144).

Nuvelele sale sunt, așadar, puternic angajate în lupta de clasă, gravitând în jurul unor tematici antirăzboi, precum *În câmpia de sânge a Mărășeștilor*, *Întoarcerea tatei din război* sau *Moartea tânărului cu termen redus*, unde Sahia exploatează condițiile precare din unitățile militare, inutilitatea conflictelor armate și lumea mutilată, atât la nivel fizic, cât și psihic, pe care acestea o lasă în urmă.

În contextul zbuciumat al perioadei interbelice, pe care scriitorul îl va expune în *Primăvara: 1935*, dar și prin prisma ideologiei, o altă problematică asupra căreia Sahia atrage atenția în nuvelele sale este antisemitismul, pe care nu se ferește să-l condamne în *Execuția din primăvară* sau în *Șomaj fără rasă*. De altfel, susținerea populațiilor minoritare se poate observa și în publicistica lui Sahia, care, în „Cuvântul liber”, va condamna textele naziste și antisemite ale lui Cioran din „Vremea” (Ornea 1995: 192).

Sahia tratează antisemitismul într-o cheie în mod cert marxist-leninistă, punând ura pentru evrei pe seama diferențelor sociale, aceștia fiind văzuți ca reprezentanți de seamă ai capitalismului. De asemenea, textul lui Sahia prezintă o realitate sumbră a României interbelice – șomajul. Eșecul protagonistului Leib Goldstein nu este cauzat doar de originile evreiești ale acestuia, ci și de o administrație disfuncțională, de o economie precară. Așadar, deși discriminat, incapacitatea lui Leib de a-și găsi un loc de muncă nu îi este caracteristică doar lui, căci nici Haralambie nu-și are un loc în câmpul muncii. În consecință, în viziunea scriitorului, adevăratele probleme sunt puse în umbra unor conflicte inexistente în clasele inferioare: „– Ura asta, Leib, este tot o născocire a bogaților.” (Sahia 1948: 110). Scriitorul încearcă în acest fel să combată teza nazistă a existenței raselor inferioare și superioare, încercând să demonstreze că singura *diferență*, fundament al oricărei forme de discriminare, este cea de clasă.

Exploatarea proletariatului este pusă în evidență în, probabil, cele mai cunoscute texte ale tânărului intelectual. Este vorba despre *Uzina vie și Revoltă în port*, nuvele apărute în paginile „Bluzelor albastre”, în care Sahia încearcă să trezească în proletariat spiritul revoluționar, prin prezentarea nedreptății pe care muncitorii sunt nevoiți să o înfrunte. Cele două texte urmează același tipar: muncitorii dedicați, dar și istoviți de sarcinile zilnice, se confruntă cu o situație tragică pentru a cărei rezolvare ar fi nevoie de susținerea superiorilor, parte a burgheziei, care se dovedesc a fi dezinteresați de soarta lor. Abandonați și neputincioși, reprezentanții proletariatului se revoltă, însă revoluția lor este repede înăbușită de armată, care îi ucide fără nicio ezitare.

Uzina vie se deschide astfel cu un dialog desprins parcă din textul transpus în limbaj cotidian al *Manifestului Partidului Comunist*. Bozan și tovarășul Filip, doi muncitori într-o fabrică de locomotive, condamna exploatarea proletariatului din sistemul capitalist, aducând în discuție inechitățile sociale: „– [...] Burțile muncitorilor rămân tot flămânde. Alții se satură. [...] Știu, știu prea bine asta, așa cum o știe întreaga clasă muncitoare. [...] Spinări proletare se încovoie, în timp ce burțile câtorva se umflă.” (Sahia 1948: 30-31). Conversația este însă întreruptă de un accident tragic, în urma căruia Bozan, aproape să fie ucis, își pierde piciorul drept. Evenimentele de după accident vor fi însă cele care vor duce nedreptatea făcută clasei muncitoare la paroxism. Revenit la muncă, dar inapt pentru sarcinile pe care obișnuia să le presteze, Bozan apelează la empatia directorului și îi solicită sprijin financiar pentru o proteză care l-ar putea ajuta să-și mențină postul, însă este refuzat frust, în numele eficienței și al profitului: „Fabrica nu poate da și picioare” (Sahia 1948: 35).

Conștientizând faptul că nu reprezintă nimic pentru întreprinderea la

care activează și din solidaritate pentru colegul lor, muncitorii recurg la grevă, în speranța de a obține drepturile cuvenite. La început înflăcărați de forța pe care colectivitatea o demonstrează¹, muncitorii vor sfârși tragic, revolta lor fiind brutal înăbușită de către armata care acționează în același mod și în *Revoltă în port*.

O anchetă documentară scrisă sub forma unui jurnal de călătorie rezultat în urma unui voiaj al lui Alexandru Sahia în Uniunea Sovietică, în anul 1934, surprinde entuziasmul tânărului pentru modelul stalinist, pe care și l-ar fi dorit cu ardoare și în propria țară. În *U.R.S.S. azi*, Sahia aduce în discuție numeroase problematice, oprindu-se și asupra economiei, industriei, agriculturii, artei, religiei, dar și asupra statutului unor categorii sociale considerate, din perspectiva relațiilor de putere, vulnerabile.

Astfel, Sahia remarcă statutul femeii sovietice, care este, în opinia sa, cu adevărat egala bărbatului, și prezintă cu aplomb maniera în care *tovarășele* au posibilitatea de a avea orice loc de muncă și de a ocupa orice funcție, singurul criteriu de angajare fiind competența (Sahia 1935: 13). URSS avea, din acest punct de vedere, un statut superior, având în vedere că, în aceeași perioadă, în statele occidentale, din cauza Marii Crize, fenomenele de discriminare a femeilor în câmpul muncii luaseră amploare. De pildă, în Belgia, femeile căsătorite nu puteau lucra fără consimțământul soțului (Sdrobiș 2015: 89n), iar în România, exista „o puternică divizare pe principii sexiste a pieței muncii” (Sdrobiș 2015: 105). Dacă nu activau în agricultură², acestea erau nevoite să aleagă domenii „destinate” lor (Sdrobiș 2015: 105).

Anumite libertăți ale femeii sovietice sunt vizibile și în viața privată: „În Uniunea Sovietică avortul este liber. Legea dă voie fiecărei femei să-l practice. Se face însă ținându-se seamă de starea fizică a pacientei, de situația ei materială, etc.” (Sahia: 1935: 119). Spre deosebire de România, unde avortul era complet interzis, în Uniunea Sovietică procedura era, cu unele excepții, permisă. Ceea ce Sahia nu avea cum să anticipeze este că, exact la un an de la publicarea volumului său, Codul Penal instituit de Carol al II-lea avea de asemenea să legalizeze întreruperea de sarcină în anumite condiții, în timp ce URSS avea să o interzică, astfel că tonul rămâne pe tot parcursul tomului unul laudativ. Scriitorul admiră maniera în care, odată „eliberată de conducerea veche”, Uniunea Sovietică urmărește împlinirea cetățenilor ei pe toate planurile, îndreptându-se spre „cea mai înaltă formă de civilizație” (Sahia 1935: 91) și condamnă mizeria, rasismul și atitudinea concurențială a statului francez, în care ajunge după încheierea voiajului în soviete:

Am văzut cartierele de margine ale Parisului, unde viața se scurge în mizeria neagră, «omul câine» de pe malurile Senei, prostituția împinsă până la maxim, specula cea mai odioasă, fărâmare oricărui fel de morală pentru câștigul banului. În Paris am întâlnit oameni cari n-au dormit ani de zile în pat și nu s-au hrănit decât cu resturile de alimente strânse din gunoaie. (Sahia 1935: 217).

1 „forța brațelor noastre întrece forța tuturor motoarelor, noi suntem adevărata uzină, suntem uzina vie” (Sahia 1948: 36)

2 87% din femeile din câmpul muncii activau în acest domeniu (v. Bucur și Miroiu 2018: 79).

Atitudinea lui Sahia referitoare la primul stat socialist din lume ridică numeroase întrebări privind perspectiva din care acesta privea ideologia comunistă. Să fi fost atât de fascinat de faptul de a-și vedea idealurile politice concretizate sub forma unui stat, cel puțin în aparență, funcțional, încât să nu fi remarcat minusurile acestuia? Oare Sahia nu a observat caracterul totalitar al societății pe care a analizat-o în timpul voiajului său? Sau să fi fost atât de absorbit de morbul extremismului, încât să fi preferat distorsionarea adevărului și propaganda în schimbul instaurării aceluiși model politic și în propria-i țară? Cert este că, până la finalul vieții sale, survenit destul de repede, în 1937, la doar 29 de ani, Alexandru Sahia a rămas de neclintit în convingerile sale politice. Nu a crezut niciun moment în *Spovedania pentru învinși* a lui Panait Istrati, pe care îl considera un trădător al cauzei proletariatului (Sahia 1935: 7).

Răpus de boală, Sahia nu a cunoscut ororile pe care regimul în care și-a dorit să funcționeze România le-a adus. Cel mai probabil, acesta nu credea că tocmai valorile pe care le consemna în volumul care avea ca scop promovarea ideologiei comuniste aveau să fie pierdute în România socialistă.

Așadar, scopul final al regimului comunist la care Sahia probabil că aspira, acela de a elibera individul de nedreptățile sociale, prin eradicarea *exploatării omului de către om* și promovarea unei politici egalitariste (Nicolescu 2012: 373), nu a fost nici pe departe atins. În practică, acesta s-a dovedit a fi un regim brutal, dictatorial, în care libertatea nu era decât o iluzie. Iar în ceea ce privește exploatarea, lagărele de muncă și închisorile comuniste au dobândit sumbra notorietate de a fi făcut milioane de victime în întreaga lume. În România, munca forțată a fost instituită la puțin timp după instaurarea regimului, printr-un proiect demarat chiar la ideea lui Stalin de a construi un canal care să lege Dunărea de Marea Neagră. În scurt timp, șantierul deschis s-a transformat într-o adevărată tabără de concentrare pentru „deținuții politici [care] au fost obligați să lucreze în condiții inumane [...], supuși fiind, în fapt, la un regim de exterminare” (Constantiniu 2011: 468).

Poate dacă Sahia ar fi fost martorul tuturor acestor evenimente, asocierea imaginii sale cu regimul i-ar fi fost indezirabilă, ținând cont de modul idealist în care privea comunismul marxist-leninist. Însă, în absența opiniei sale, scriitorul nu rămâne decât o figură analoagă fie cu cea a unui „comunist notoriu” (Petreu 2016b: 52), fie cu cea a unui *alt cobai* al propagandei.

Spre deosebire de congenerul său Alexandru Sahia, **Miron Radu Paraschivescu** (1911-1971), scriitor și publicist promotor al valorilor comuniste în interbelic, va trăi peste două decenii în România comunistă, parte din experiență fiind consemnată în volumul său de memorii, *Jurnalul unui cobai*.

Inițial membru al cercului marxist alături de Gellu Naum, Stephan Roll sau Gherasim Luca, în perioada 1933-1934, devine un mare admirator al Uniunii Sovietice și a tot ceea ce reprezintă revoluția socialistă (Petreu 2016b: 51), pe care o va susține prin intermediul articolelor sale din publicațiile vremii, neezitând să atace acele idei care nu corespundeau principiilor sale estetice și politice.

În 1936, în revista „Era nouă”, cu care colabora frecvent, poetul critica

romanul lui Eliade, *Huliganii*, ai cărui eroi, în opinia sa, nu manifestă nicio preocupare socială, fiind doar niște actanți care se dedică instinctelor primare, având o conștiință puternică a morții (Paraschivescu 2019: 985-988 *passim*). În fapt, ceea ce Miron Radu Paraschivescu îi reproșează lui Eliade este percepția eronată asupra marxismului, pe care MRP îl propovăduia deja în scrierile sale (Ștefănescu 2005: 209), dar pe care liderul generației nu îl considera decât o manifestare a materialismului, în accepția depreciativă a termenului: „Ei (sau d-l M.E.) ne spun astfel că a fi marxist înseamnă a pune înainte burta” (Paraschivescu 2019: 986). Totodată, MRP subliniază profeția lui Eliade referitoare la Statul Rus pe care la acel moment o consideră o adevărată blasfemie – „Prin gura lor, autorul ne spune (vol. I) că Rusia Sovietică e sortită pieirii, fiindcă în ea se naște un nou tip uman, care pune în locul valorii morții, valoarea vieții” (Paraschivescu 2019: 988) –, iar verdictul nu este nicidecum edulcorat:

Mircea Eliade rămâne un scriitor care nu va mai interesa nici în măsura în care a reușit s-o mai facă astăzi; fiindcă astăzi mai e ceasul unor grave confuzii politice; *Huliganii* are unicul dar de a le reflecta, fără voia și fără conștiința autorului [...] un debut plin de promisiuni, o etapă medie oscilantă, un sfârșit lamentabil (Paraschivescu 2019: 990).

Această cronică evidențiază poziționarea publică a lui Miron Radu Paraschivescu din punct de vedere ideologic, perspectiva sa asupra literaturii fiind, printre altele, unul dintre aspectele care i-a pus caracterul la îndoială și care l-a făcut să fie văzut de către unii exegeți drept un personaj disimulat, lipsit de scrupule. Recunoscut ca un poet cu un „stil voit naiv, stângaci, dar artist” (Simion [coord.] 2006: 88), în *Jurnalul* său apar semne de incertitudine referitoare la militantismul poeziei, pe care îl resimte ca un obstacol în calea libertății depline de creație, dar și ca pe o înfrângere a orgoliului de artist (Paraschivescu 1994: 94). În schimb, în conversația cu Ilie Purcaru, pune în lumină tocmai această latură socială a poeziei, văzută ca o armă în slujba idealului comunist, la fel de puternică precum cele de război (Purcaru 1970: 16-17). Iar atitudinea duală nu este singulară.

Jurnalul unui cobai, cu însemnări din perioada 1940-1954, a devenit o piesă centrală a operei lui Miron Radu Paraschivescu, răsturnând (sau încercând să răstoarne) anumite concepții despre poetul considerat un susținător înrăit al politicilor de extremă stângă. În notele sale, în special în cele din perioada de după instaurarea comunismului în România, MRP subliniază unele atitudini profund anticomuniste, care transmit suferința pe care poetul ar fi îndurat-o chiar de la propriul său ideal, creat încă de la o vârstă foarte fragedă (Ierunca 1995: 241). Poziția lui Ierunca, anterior prezentată, poate fi explicată prin relația de prietenie a acestuia cu scriitorul, fiind cel care a facilitat prima apariție a jurnalului în 1976, în Franța, sub titlul de *Journal d'un hérétique* (*Jurnalul unui eretic*) și care a difuzat fragmente din acesta în cadrul emisiunii radio de pe postul Europa Liberă, confirmând în acest fel ceea ce „toată lumea literară știa[:] că există un jurnal secret al lui M.R.P. în care sunt anatimizate vedetele

politice ale României dejiste și ceașuste” (Ungureanu 2019: 339). Nu toată opinia critică a fost de-a lungul timpului în asentimentul lui Ierunca. Marian Popa, de pildă, pune la îndoială autenticitatea jurnalului (Popa 2009: 301).

Totuși, caracterul intim al însemnărilor este indubitabil, evenimentele istorice fiind însoțite de unele de natură amoroasă, considerate un pol esențial al jurnalului, căruia *i se opune* cel politic, prin care autorul încearcă să redea „experiența unui cobai manipulat de istorie și tulburat, în interior, de teribile mecanisme obscure” (Simion 1978: 32). Principala lui confruntare este așadar cea cu timpul istoric, față de care are sentimente contradictorii. Dacă în însemnările din anul 1940, poetul își exprimă clar opțiunea pentru un „comunism românesc” (Paraschivescu 1994: 49), ulterior, el se va arăta tot mai dezamăgit de realitățile conturate de regim, față de care are încă de la început unele rezerve¹, în ciuda faptului că, pentru moment, în viziunea acestuia, este cea mai bună soluție: „Adă-l, Istorie, mai repede pe Stalin!” (Paraschivescu 1994: 24).

Îndoiala strecurată deja în mintea poetului se remarcă și în subtextul jurnalului, dovadă stând gândurile sale cu ocazia declarării Republicii Socialiste România, în care acesta evidențiază responsabilitățile noii conduceri și așteptările pe care el le are de la aceasta, fără a mai erija în discursuri grandilocvente. Dezamăgirea, la început doar intuită, se concretizează în însemnările redactate patru ani mai târziu, când MRP se arată dezgustat de maniera în care se manifestă regimul² și atinge cote paroxistice în 1953: „comuniștii din România [...] își bat joc de comunism.” (Paraschivescu 1994: 372).

Luând în considerare însemnările diaristice, este limpede că așteptările lui Miron Radu Paraschivescu de la regimul comunist au fost prea mari. La fel ca Sahia, MRP văzuse în comunism o *religie* mântuitoare, o idee în urma căreia înfăptuiri el nu a rămas decât un „martor al imposibilității de a trăi sub dogma” (Ierunca 1995: 243) pe care o impunea. Indignarea venea și în ceea ce privește literatura care, supusă curentului realismului socialist, îl păstra pe scriitor captiv în „orânduirea nedreaptă” care îi împinsese pe el și pe mulți alții să devină adepți ai comunismului (Purcaru 1970: 18). Totuși, gândurile expuse nu se află pe deplin în concordanță cu practica, în 1946, fiind inițiatorul unei serii de poeme ce au reprezentat fundamentul constituirii mitului lui Vasile Roaită (Negrici 2006: 78), iar în 1949, fiind cel care semna în „Almanahul literar”, pe lângă un articol *Despre umanismul sovietic* (v. Paraschivescu 1949a: 115-121), și un *omagi* adus socialismului:

Lenin e fruntea – inima cel’lalt;
Prin care izbândi mărețul salt
Când patria legată de-al lor nume
O vârstă nouă înălță în lume. (Paraschivescu 1949b: 7)

Pe de altă parte, există și acțiuni ale poetului care susțin afirmațiile din

1 „Nu cred că tot ce e în Rusia lui Stalin e «cel mai bun»” (Paraschivescu 1994: 40).

2 „mai au de a face toate astea cu socialismul, așa cum îl visasem noi?” (Paraschivescu 1994: 359).

Jurnal, precum conducerea cenaclului *Luceafărul*, care a creat o efervescentă în literatura română a vremii, prin nașterea grupului oniric, din care au făcut parte Leonid Dimov și Dumitru Țepeneag, pe care MRP îi ajută să publice până la interzicerea mișcării, în 1968.

Observăm, așadar, o atitudine oscilantă, care a fost pusă pe de-o parte, pe seama unor factori patologici, a unor probleme de sănătate de natură neuro-psihică pe care Miron Radu Paraschivescu le-ar fi dezvoltat ca o consecință a unui sifilis netratat. Marian Popa relatează astfel faptul că autorul ar fi purtat conversații telefonice imaginare cu Ana Pauker sau Gheorghiu-Dej și că, la un moment dat, starea lui ar fi stârnit mirarea psihiatrilor parizieni, indignați de faptul că poetul are dreptul de a circula liber pe stradă (Popa 2009b: 301). De asemenea, Cornel Ungureanu menționează faptul că „rezistența scriitorului față de oficialii vremii pare provocată mai degrabă de nevropatii decât de conștientizarea eșecului” (C. Ungureanu 2011: 340).

De cealaltă parte, există exegeți care consideră schimbarea aceasta de atitudine o consecință a confruntării cu realitatea nefastă a ceea ce a însemnat regimul comunist, iar protecția pe care o va oferi *tineretului rebel*, parte a *rezistenței literare* (C. Ungureanu 2011: 339) din acea perioadă, nu este decât o încercare de *spălare a păcatelor tinereții*, după cum precizează Eugen Negrici (Negrici 2008: 193). Totodată, bazându-se pe anumite însemnări din *Jurnal*, Delia Ungureanu încearcă o „reabilitare” a scriitorului, aducând în discuție faptul că anumite texte cu iz propagandistic procomunist ar fi fost redactate dintr-o „necesitate pragmatică: *dobândirea condițiilor materiale pentru realizarea operei*” (D. Ungureanu 2011). Fie că vorbim despre un cobai al ideologizării, bolnav de extremismul-maladie a vremurilor, sau de un „comunist încremenit în crezul său, conștient că a pierdut trenul istoriei” (Bădiliță apud Ștefănescu 2005: 210), controversale generate de contradicțiile dintre poziționarea sa publică și cea privată și chiar dintre diferitele însemnări din jurnal au generat dezbateri aprinse în ceea ce privește moralitatea lui Miron Radu Paraschivescu.

Dintr-o perspectivă etică este citit și publicistul **Belu Zilber** (1901-1978), din cauza acțiunilor sale reprobabile și a implicării, în anii '40-'50, în procesul lui Lucrețiu Pătrășcanu. Susținător frenetic al comuniștilor în tinerețe, la sfârșitul anilor '20 acceptă să lucreze ca spion al Uniunii Sovietice, după cum el însuși mărturisește (Zilber 1997: 37). Acesta este și motivul pentru care va fi arestat în 1931 și salvat de la proces, în 1932, de către Nae Ionescu (Petre 2016b: 51). În calitate de membru *Criterion*, va vorbi, alături de Lucrețiu Pătrășcanu în simpozionul dedicat lui Lenin, care va crea o adevărată degringoladă, încheiată cu arestarea colaboratorului său.

În scrierile sale memorialistice, Zilber vorbește deschis despre *viciul* ideologiei socialiste și critică antiumanismul stalinismului (Zilber 1997: 229) și metodele anchetei comuniste. Cu toate acestea, el nu va fi absolvit de vina de a fi fost delator, drept care dezicerea sa de regim este pusă mai degrabă sub semnul imposturii. Mărturia lui Zilber are însă un rol important, după cum remarcă Costi Rogozanu, acela de a fi realizat, alături de Petre Pandrea, „un portret tabloidal” al lui **Lucrețiu Pătrășcanu** (1900-1954), cu rol integrator în conturarea unei reprezentări autentice a intelectualului comunist (Rogozanu

2015: 182).

Membriu al partidului de la înființare și parte a *generației biologice*, Pătrășcanu rămâne marginal în cadrul *generației de creație*, scrierile sale fiind mai degrabă unele de natură teoretică, în zona marxism-leninism-stalinismului¹. Totuși, acesta se va implica activ și în sfera cultural-literară, scriind câteva nuvele, dintre care, Petre Pandrea o găsea relevantă pe cea intitulată *Greva poloneză* (1933) (Pandrea 2011: 45).

Pătrășcanu este cel care oferă „primele analize fidel marxiste ale istoriei moderne a României” (Rogozanu 2015: 130), în cele trei studii redactate între 1944 și 1946, precum: *Un veac de frământări sociale. 1821-1907, Probleme de bază ale României și Sub trei dictaturi*, ulterior, adăugându-li-se volumul *Curente și tendințe în filosofia românească*², în care este discutat și „Trăirismul” legionar. Lucrețiu Pătrășcanu prefigurează, așadar, perspectiva altor critici, precum Eugen Simion, și observă tendințele trăiriștilor în a da „un conținut autohton existențialismului” (Pătrășcanu 1971: 142). Ca principali reprezentanți, teoreticianul îi amintește pe Emil Cioran, *publicistul legionar* care pune bazele unei literaturi existențialiste românești, ce nu putea fi îmbrățișată decât de către legionarismul căruia elogiul morții îi servește direct activitățile ilustrate printr-un „lung șir de asinate individuale și în masă” (Pătrășcanu 1971: 144), și Ernest Bernea, un alt marginal al generației.

Critica la adresa curentelor cu tentă fascistă nu este nicidecum surprinzătoare, având în vedere crezul ideologic al lui Pătrășcanu. De altfel, trei dintre volumele menționate sunt considerate de către Tismăneanu drept singurele abordări în cheie marxistă relevante ale fascismului românesc (Tismăneanu 2019: 211).

Trecut prin *trei regimuri dictatoriale*, Lucrețiu Pătrășcanu îl va resimți la cote paroxistice pe cel de-al patrulea, pe care, în mod paradoxal, și l-a dorit și în care a crezut până la capăt. În 1948, Lucrețiu Pătrășcanu este acuzat de naționalism șovin în urma unei cuvântări susținute la Cluj, în 1946, arestat la ordinul lui Gheorghiu-Dej, iar în urma unui proces de lungă durată, este condamnat la moarte și ucis în noaptea de 16 aprilie 1954. Îndepărtarea sa va juca un rol important în destinul unui alt generaționist de stânga. Este vorba despre cumnatul său, **Petre Pandrea** (1904-1968), un alt reprezentant al *aripii stângi* a cărui orientare politică se caracterizează printr-o continuă oscilație.

Elev al lui Nae Ionescu în perioada liceului, tânăr bolșevizat, după cum el însuși mărturisește, între anii 1922-1923 (Pandrea 2011: 402), cosemnatar al *Manifestului „Crinului Alb”*, deci național-autohtonist (v. Petre 2016b: 53), la sfârșitul aceluiași deceniu, apărător al comuniștilor ilegaliști în anii '30 și al legionarilor în anii '40, „arestat de patru ori ca agitator comunist și de șapte ori după ce comuniștii au luat puterea” și închis între 1948 și 1952, respectiv între 1958 și 1964 (Simion 2016: 41), Petre Pandrea este probabil cea mai intrigantă personalitate adeptă a stângii din rândul generației.

1 O succintă analiză a operei politice a lui Lucrețiu Pătrășcanu este realizată de Sorin Adam Matei în *Boierii minții: intelectualii români între grupurile de prestigiu și piața liberă a ideilor* (v. Matei 2004: 161-177).

2 O analiză a acestora este realizată de către Costi Rogozanu (v. Rogozanu 2015: 161-177).

În perioada *Criterionului*, este înscris în cadrul conferințelor cu titluri ce anunță dezvoltarea unor teme marxiste, precum socialismul integral, relația dintre literatură și proletariat, cultura de clasă sau statul proletar (Bejan 2023: 186-187). Cu toate acestea, Pandrea nu a fost niciodată înscris în partidul comunist, nefiind de acord cu toate ideile acestuia.

Spre deosebire de alți membri ai generației, Pandrea s-a vindecat la timp de morbul extremismului, tendințele sale de acest tip domolindu-se prin apropierea, în 1932, de centrul democrat reprezentat de PNȚ. Gestul a fost criticat de **Mihail Sebastian**¹, care, observând articolul lui Pandrea din „Dreptatea”, va condamna oscilațiile gândirii sale ideologice în „Cuvântul”. Polemica iscată între cei doi pune în lumină atât disputele din interiorul generației, cât și impactul pe care Nae Ionescu l-a avut asupra ei.

La două zile după *povestea* lui Sebastian, la 4 aprilie 1932, în „Dreptatea” apare un articol nesemnat, intitulat *Țara și coroana*, în care Nae Ionescu este acuzat de manipularea datelor în scopul susținerii propriilor teorii (*Țara și coroana* 1932: 1). Marta Petreu, care de asemenea urmărește această polemică în studiul său, *Diavolul și ucenicul său. Nae Ionescu-Mihail Sebastian*, îi atribuie textul lui Pandrea (Petre Marcu) (Petreu 2016a: 88), iar un text similar din aceeași publicație este pus de însuși Nae Ionescu, în „*Hai tată, să-ți arăt moșia*” – sau cum se face doctrina țărănismului, sub semnătura unuia dintre elevii săi (Ionescu 1932: 1). Semnătura lui Pandrea, cu numele său real, Petre Marcu, apare abia în dreptul unui articol din data de 10 aprilie, *Epilog la „teoria Stăpânului”*, în care *mandarinul valah* îl contrazice pe fostul său profesor (Marcu 1932: 1-2), confirmând în modul acesta paternitatea ambelor texte. Totodată, articolul lasă în incertitudine eliberarea lui Belu Zilber, neștiindu-se exact cine, Petre Pandrea sau Mihail Sebastian, a intervenit pe lângă Nae Ionescu pentru salvarea sa. Dacă în „Dreptatea” cel dintâi precizează că profesorul de logică i-a „scăpat astă-vară un prieten scump de la moarte” (Marcu 1932: 1-2), nefiind clar dacă el i-a cerut acest lucru sau nu, în *Memoriile* sale, precizează clar că Zilber a fost salvat la intervenția lui Mihail Sebastian (cf. Pandrea 2011: 71, 352), cu care ar fi fost văr (Pandrea 2011: 399). În opoziție, Sebastian susține că rugămintea ar fi fost a lui Pandrea (Sebastian 1932a: 1).

Disputa cu Nae Ionescu îl împinge pe Sebastian să scrie un articol dur la adresa lui Pandrea, acuzându-l de trădare și de oportunism. Sebastian pune astfel migrația ideologică a lui Pandrea pe seama unor avantaje financiare pe care le-a putut obține prin intermediul ei. Și dedicând articolul lui Eliade, Călugăru, Racoveanu, Sterian și Vulcănescu, Mihail Sebastian merge și mai departe și îl declară pe Petre Pandrea „prima lichea identificată a generației” (Sebastian 1932b: 1).

Pandrea nu va răspunde acestui atac, însă polemica lor se va relua doi ani mai târziu, când acesta va realiza o cronică negativă a romanului *De două mii de ani...*, în care inventariază o serie de greșeli de ortografie și gramaticale și își exprimă părerea despre autorul acestuia pe care îl consideră „un leneș și

¹ Mihail Sebastian (1907-1945) a migrat ideologic de la extrema dreaptă la democrație și, în final, probabil și din rațiuni de siguranță, la stânga comunistă (Petreu 2016b: 55-57).

un superficial” (Pandrea 1934a: 9).

În același ton îi va răspunde și Sebastian, prin analiza din aceeași perspectivă a unui articol pandrist, nu înainte de a relua parcursul congenerului său și de a reitera acuzațiile aduse în urmă cu doi ani, printr-un motto sugestiv: „Ideia trece, bursele rămân” (Sebastian 1934: 7).

De această dată, Pandrea va recrimina printr-o altă cronică, în care va găsi și circumstanțe atenuante nu doar sieși, ci întregii generații. Astfel, se subliniază firescul contrazicerilor ideologice în drumul spre maturizare (Pandrea 1934b: 9-10). Dezbaterea va continua în „Dreptatea”, unde, în continuarea unei cronici a unui număr omagial al „Convorbirilor literare”, Pandrea dedică o secțiune unor comentarii referitoare la ultimele reacții provocate de cărțile sale, dar și la atmosfera din România, pe care o consideră profund „politicianizată” (Pandrea 1934c: 1-2). Se remarcă, așadar, că acutizarea fenomenului politic coincide cu destrămarea tinerei generații și a *Criterionului*.

În ciuda absenței unei reacții imediate, polemica nu s-a încheiat. La 4 mai 1935, în „Rampa”, Mihail Sebastian nu îl uită pe adversarul său și trece prin același ochi critic volumul *Filozofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*, evidențiind absența rigorii și efectuând o listă a erorilor gramaticale (Sebastian 1935: 1). De această dată însă, cu excepția unei ușoare împunsături în „Adevărul”, în care îl numește un *nuvelist improvizat* (Pandrea 1935: 1), Sebastian nu mai primește un răspuns de la Petre Pandrea, iar la 11 iunie 1936, polemica devine doar un reper al vieții de scriitor a lui Sebastian, o chestiune de *Culise* (v. Sebastian 2016: 61-62).

Tot o lume din *culise* este expusă și în memorialistica lui Pandrea. Fără a cuprinde elogii la adresa vreunui regim dictatorial sau a conducătorilor acestuia și redactat după patru ani de închisoare politică, fără vreo justificare¹, volumul *Memoriile mandarinului valah* este o încercare de cuprindere a României staliniste.

Scrierea *Memoriilor* are ca imbold moartea lui Lucrețiu Pătrășcanu, numeroase pagini fiind dedicate pledoariei apărării acestuia în fața acuzațiilor care i-au fost aduse de comuniști. Asasinarea cumnatului este asociată de către Pandrea cu una dintre nuvelele lui Sahia, *Execuția din primăvară*, în care un soldat evreu este ucis la ordinul nejustificat al comandatului. Scrierea ar fi fost citită de către Sahia cu doi ani înainte ca autorul ei să moară, în timpul primăverii anului 1935, ca aproximativ două decenii mai târziu, Pătrășcanu, parte a auditoriului, să aibă o soartă asemănătoare cu cea a protagonistului textului. Rememorarea este un prilej de meditație și asupra fatalității și a efemerității omului:

N-aș fi crezut, acum două decenii, că cei doi prieteni – Alecu și Lucrețiu – vor fi morți și eu voi scrie – cronicar cu barbă căruntă – despre Execuția din primăvara 1954 a lui Lucrețiu Pătrășcanu de către Partidul Comunist, sub avalanșa celor mai sordide calomnii asupra activității acestor primăveri a tinereții noastre. (Pandrea

1 Bazându-se pe studiul Laviniei Betea, Lucian Boia precizează faptul că Petre Pandrea a stat închis cinci ani în închisorile comuniste, fără ca nimeni (el sau cei care l-au închis) să înțeleagă motivul pentru care a fost închis (v. Boia 2012: 318).

2011: 43).

Reflexivitatea este de altfel o caracteristică a diaristului Petre Pandrea care îl așază în rândul congenerilor, având, aidoma tuturor membrilor generației '27, o înclinație spre emiterea unor „idei, opinii și ipoteze riscante și fascinante, [dar și a unor] observații în linia moralismului iritat” (Popa 2009a: 1059) al unui individ pentru care sistemele economice și ideologice nu mai au nicio valoare: „Ambele sisteme [n.n. comunismul și capitalismul], aplicate pe teren, s-au dovedit scârnavii, metode de chinuire și schingiuire a omului simplu” (Pandrea 2011: 68), pentru care autoanaliza este singurul refugiu, singura scăpare din „delirul istoriei” (Ștefănescu 2005: 155): „Rămân într-o stearpă contemplație și în sterilitatea autoanalizei” (Pandrea 2011: 130).

Repulsia față de tendințele extremiste, cu toate că în tinerețe le urmăse, a prins contururi clare în timpul perioadei de detenție, în care s-a aflat alături de mulți intelectuali ai vremii. Un rol important în acest sens l-a avut și profesorul Ilie Ioan, care în conferința din cadrul *Academiei de sub pământ*, susținută la insistențele mandarinului valah, puneu semnul egalității între huliganii de dreapta și cei de stânga, prin prisma credinței în violență și a nerespectării principiilor umanității (Pandrea 2011: 139). Prin urmare, Pandrea nu pune ororile trăite în închisoare doar pe seama comunismului, în ciuda faptului că episoadele descrise, precum cel în care relatează hotărârea unor deținuți de a amâna anunțul decesului unuia dintre colegii de celulă pentru o porție în plus de mâncare (Pandrea 2011: 153), denotă teroarea și forța dezumanizantă a locului. Acesta consideră că principala cauză a stării lucrurilor este, în fond, o întregă serie de factori care făceau din *Valahia* un stat disfuncțional. În consecință, *mandarinul* nu renunță la convingerile de stânga, după cum o precizase de mai multe ori de-a lungul timpurilor, însă își orientează privirea către democrație, considerând libertatea umană primordială.

Tot pe poziții de centru se va stabili și **Petru Comarnescu** (1905-1970), care la un moment dat va cocheta cu socialismul: „Mă grăbesc chiar acum să mă înscriu la Socialiști, căci eu sunt, în fond, un socialist” (Comarnescu 1994: 41). Convertirea este plauzibilă, ținând cont de progresismul care caracterizează stânga și pe care probabil că liderul *Criterion* l-a deprins din experiența sa americană, cu toate că, în perioada în care s-a aflat în stagiul, Statele Unite erau conduse de republicanul Herbert Hoover. Poziția sa rămâne totuși nedeterminată, îndreptându-se în perioada următoare spre apolitism, după cum el mărturisește: „Eu nu vreau să activez direct în politică” (Comarnescu 1994: 81). Figura lui Comarnescu nu este însă reprezentativă doar pentru înființarea *Criterion*, ci și pentru desființarea acestuia, care avu drept pretext conflictul cu **Zaharia Stancu** (1902-1974), scriitor comunist și conferențiar *Criterion*, care se va remarca în perioada comunistă prin romanul *Desculț*.

Totul a pornit de la o ironie pe care Comarnescu i-a adresat-o lui Stancu în urma campaniei pe care acesta din urmă a lansat-o împotriva socrului lui Comarnescu, Ion Manolescu-Strunga. Conflictul a degenerat, iar de la acuzațiile de pederastie până la duel nu a fost decât un pas. După cum precizează în jurnal, la 8 decembrie 1934, Comarnescu îl provoacă pe Stancu la duel, prin Tell și

Hillard (Comarnescu 1994: 131). Confruntarea nu va avea însă loc. Totuși, divergențele dintre cei doi subliniază încă o dată faptul că generaționiștii nu se opuneau doar generațiilor anterioare, ci și congenerilor, drept care o ruptură intragenerațională era inevitabilă.

Fără a fi simpatizanți ai comunismului, tot pe poziții de stânga se vor situa și cei trei frați Stahl-Boeue. În timp ce Șerban Voinea (Gaston Joseph Boeue) a rămas drept un cunoscut activist al Partidului Social-Democrat, intuind eșecul comunismului: „curentul comunist își trage obârșia dintr-o greșită apreciere a situației, dintr-o nepricepere a mijloacelor care trebuie întrebuințate în actuala fază a luptei de clasă.” (Cîrjan și Grama 2015: 62), fratele său vitreg, **Henri H. Stahl** (1901-1991), parte a generației '27, va fi adeptul austromarxismului, adică al acelei teorii prin care se dorea evidențierea convergențelor dintre marxism și celelalte filosofii europene (Kolakowski 2010: 205) și care a pus bazele marxismului ca teorie sociologică (Elliott Johnson *et. al.* 2014: 37).

Henri H. Stahl a fost unul dintre cei mai activi membri ai *aripii stângi* și unul dintre cei mai importanți sociologi ai secolului trecut, punând bazele unui marxism academic, „în mare măsură rupt de practica politică propriu-zisă” (Guga 2015: 188). Implicat de timpuriu în politicile de stânga de fratele său, deci adept al teoriei gheriste, Stahl va deveni un antifascist convins și va adera la austromarxism, influența ideologiei asupra socialiștilor fiind una considerabilă în anii '20 (Guga 2015: 191-192). Tendințele sale se remarcă pe parcursul întregii perioade interbelice, în care, în calitate de membru *Criterion*, va conferenția în cadrul Simpozioanelor „Idoli” și va ridica problema extremismului și a impactului acestuia asupra libertății (Bejan 2023: 150). De asemenea, acesta va redacta o serie de anchete sociologice focalizate pe tranziția la capitalism a României, urmând ca, după război, să se axeze pe analiza tranziției la feudalism și a tributarismului prefeudal (Guga 2015: 223).

Indiferent de perioada în care au fost scrise, studiile sale utilizau o terminologie marxistă, semn clar că, spre deosebire de ceilalți membri ai tinerei generații, Henri H. Stahl nu a migrat ideologic. Cu toate acestea, poziția sa moderată nu l-a ferit de opresiunile ulterioare ale comuniștilor.

În 1952, este eliminat din Partidul Muncitoresc Român, rezultat în urma fuziunii dintre PSD și PCdR, din cauza legăturilor cu fratele său (Vasile 2022: 34), după ce Școala sociologică de la București, condusă de Dimitrie Gusti, fusese desființată, în căutarea impunerii valorilor staliniste (Tismăneanu 1997: 51). Abia în 1966, după moartea lui Gheorghiu-Dej, Stahl va reveni la catedra de sociologie a Facultății de Filosofie a Universității din București, iar în anii '70 devine membru corespondent al Academiei (v. Vasile 2022: 34). Toate acestea în ciuda legăturilor de familie care continuau să fie indezirabile pentru reprezentanții partidului.

Sora acestuia, Henriette Yvonne Stahl (1900-1984), deținută politic în anii '60, reprezintă un caz aparte pentru perioada dintre cele două războaie mondiale, care subliniază încă o dată importanța literaturii și modul în care aceasta reflecta contextul social al vremii. În ciuda faptului că puține femei erau active în viața politică, romanele Henriettei Yvonne Stahl pun în evidență

valorile sale, neasumate, de stânga, atât prin tematică, cât și prin ziarele și revistele cu care va alege să colaboreze și în care își va publica textele. Ba mai mult, căsătoria sa cu Ion Vinea stabilește o legătură importantă între *aripa stângă* a Generației '27 și curentul de avangardă, despre a cărei majoritate se știe că se afla de aceeași parte a spectrului politic. Conexiunea este discutată și de Paul Cernat în *Vase comunicante*, exegetul raportându-se însă la extrema dreaptă a generației și subliniind revoluția ca interes comun al celor două grupări, care în acest fel devin două manifestări ale aceluiași ethos cultural (v. Cernat 2018: 75-100). Bunăoară, legătura dintre avangardiști și *aripa stângă* este mult mai omogenă, ambele părți ținând același ideal socialist.

Am putut observa, așadar, cum în interiorul *aripii stângi* a generației, în funcție de activitățile întreprinse, reprezentanții aceștia pot fi împărțiți în diverse categorii aflate în relații de opoziție. Unii dintre ei au fost membri *Criterion*, în timp ce alții nu au frecventat gruparea. Unii sunt radicali, deci susținători ai comunismului, în timp ce alții sunt mai temperați, fiind adepții democrației. Pe majoritatea îi reprezintă însă caracterul oscilant, trecând cu ușurință dintr-o extremă în alta, tendință observabilă la toți membrii Generației, indiferent de orientarea politică.

Atinși sau nu de morbul extremismului, intelectualii de stânga au contribuit la efervescenta culturală care a caracterizat perioada interbelică, însă scrierile lor au rămas mai puțin cunoscute, unul dintre motive fiind tocmai orientarea politică. Fără a-i absolvi de vina de a fi promovat totalitarismul, pe care unii dintre ei o poartă, venirea la putere a comuniștilor după cea de-Al Doilea Război Mondial și căderea regimului din 1989 au provocat în societatea românească (și nu numai) o criză a stângii care a dus la o cădere în umbră a operei acestor scriitori adepți ai direcției, din dorința ca aceasta, având în vedere eșecul ei clar, să fie dată uitării.

Referințe bibliografice

- *** 1932: *Țara și coroana*, in „Dreptatea”, anul al VI-lea, nr. 1352, p. 1.
- *** 1932: *Către cititori*, in „Bluze albastre: revistă de literatură proletară”, Anul I, nr. 3, 10 iulie 1932, p. 8.
- ACTERIAN, Haig 1932: *Teatrul creator*, in „Bluze albastre: revistă de literatură proletară”, anul I, nr. 1, p. 6.
- BEJAN, Cristina A. 2023: *Intelectualii și fascismul în România interbelică. Asociația Criterion*, Traducere din limba engleză și note de Alina Pavelescu, București, Editura Litera.
- Bl. Al. 1932: *Către muncitori*, in „Bluze albastre: revistă de literatură proletară”, Anul I, nr. 2, 19 iunie 1932, p. 4.
- BOIA, Lucian 2012: *Capcanele istoriei: elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas.
- BOTEANU, Petre 1932: *Regulile jocului democratic*, in „Stânga”, nr. 1, București, p. 1-2.
- BUCUR, Maria, MIROIU, Mihaela 2018: *Birth of Democratic Citizenship: Women and Power in Modern Romania*, Bloomington, Indiana University Press.
- CERNAT, Paul 2018: *Vase comunicante. (Inter)fețe ale avangardei românești interbelice*, Iași, Editura Polirom.
- CÎRJAN, Mihai-Dan, GRAMA, Adrian 2015: *Lotar Rădăceanu, Șerban Voinea* in Alex

- Cistelecă, Andrei State (coord.), Alex Cistelecă și Andrei State (coord.), *Plante exotice: Teoria și practica marxiștilor români*, Cluj-Napoca, Editura Tact, p. 43-124.
- COMARNESCU, Petru 1994: *Jurnal (1931-1937)*, Iași, Institutul European.
- CONSTANTINIU, Florin 2011: *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic Gold.
- GUGA, Ștefan 2015: *Henri H. Stahl*, in Alex Cistelecă, Andrei State (coord.), Alex Cistelecă și Andrei State (coord.), *Plante exotice: Teoria și practica marxiștilor români*, Cluj-Napoca, Editura Tact, p. 185-230.
- IERUNCA, Virgil 1995: *Semnul mirării*, București, Editura Humanitas.
- IONESCU, Nae 1932: „*Hai tată, să-ți arăt moșia*” – sau cum se face doctrina țărănișmului, in „Cuvântul”, anul 8, nr. 2501, p. 1.
- JOHNSON, Elliott et. al. 2014: *Historical Dictionary of Marxism*, Second edition, Lanham, Rowman & Littlefield.
- KOLAKOWSKI, Leszek 2010: *Principalele curente ale marxismului*, Volumul al II-lea: *Vârsta de aur*, Prefață de Vladimir Tismăneanu, Traducere din limba engleză de Cătălin Cîndea, Emanuel-Nicolae Dobrei, Bogdan Florian, Tereza-Brîndușa Palade (coord.), București, Editura Curtea Veche.
- MARCU, Petre 1932: *Epilog la „teoria Stăpânului”*, in „Dreptatea”, anul al VI-lea, nr. 1357, p. 1-2.
- MATEI, Sorin Adam 2004: *Boierii minții: intelectualii români între grupurile de prestigiu și piața liberă a ideilor*, București, Editura Compania.
- MURARIU, Mihaela Andreea 2014: *Haig, Arșavir și Jeni Acterian în cultura română*, Brașov, Editura Lux Libris.
- NEGRICI, Eugen 2006: *Literatura română sub comunism – Poezia (I)*, Ediția a II-a, București, Editura Fundației Pro.
- NEGRICI, Eugen 2008: *Iluziile literaturii române*, București, Editura Cartea Românească.
- NICOLESCU, Valentin Quintus 2012: *Comunismul*, in Mihaela Miroiu (coord.), *Ideologii politice actuale*, Prefață de Mihaela Miroiu, Iași, Editura Polirom, p. 359-383.
- ORNEA, Z. 1995: *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, Editura Fundației Culturale Române.
- PANDREA, Petre 1934a: *Mihail Sebastian. De două mii de ani...*, Roman, prefață de Nae Ionescu, Editura „Naționa a-Ciornei”, in „Adevărul Literar și Artistic”, anul 15, nr. 713, p. 9.
- PANDREA, Petre 1934b: *Mihail Sebastian între umilință și impertinență*, in „Adevărul literar și artistic”, anul 15, nr. 718, p. 9-10.
- PANDREA, Petre 1934c: *Cronica literară*, in „Dreptatea”, anul 8, nr. 2090, p. 1-2.
- PANDREA, Petre 1935: *Nuvele populiste*, in „Adevărul”, anul 49, nr. 15749, p. 1.
- PANDREA, Petre 2011: *Memoriile mandarinului valah. Jurnal (1954-1956)*, Prefață de Ștefan Dimitriu, Ediție revăzută și adnotată de Nadia Marcu-Pandrea, București, Editura Vremea.
- PARASCHIVESCU, Miron 1949a: *Despre umanismul sovietic*, in „Almanahul literar al Uniunii Scriitorilor din R.P.R.”, Anul I, Numărul 1, București, p. 115-121.
- PARASCHIVESCU, Miron 1949b: *Și iată, veni ceasul*, in „Almanahul literar al Uniunii Scriitorilor din R.P.R.”, Anul I, Numărul 1, București, p. 7.
- PARASCHIVESCU, Miron Radu 1994: *Jurnalul unui cobai (1940-1954)*, Ediție îngrijită de Maria Cordoneanu, Prefață de Vasile Igna, Cluj, Editura Dacia.
- PARASCHIVESCU, Miron Radu 2019: *Mircea Eliade, Huliganii*, in *** *Existențialismul românesc: 1919-1947*, vol. 2, ed. îngrij. de Marin Diaconu, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, p. 983-990.
- PAVEL, Sorin et al. 1935: *Manifestul revoluției naționale*, Sighișoara, Tipografia Miron Neagu.
- PĂTRĂȘCANU, Lucrețiu 1971: *Curente și tendințe în filosofia românească*, București, Editura Politică.
- PETREU, Marta 2016a: *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, Ediția

- a III-a, revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom.
- PETREU, Marta 2016b: *Generația '27 între Holocaust și Gulag: Mircea Eliade și Klaus Mann despre generația tânără*, Iași, Editura Polirom.
- POPA, Marian 2009a: *Istoria literaturii române de azi pe mâine: 23 august 1944 – 22 decembrie 1989*, volumul I, București, Editura Semne.
- POPA, Marian 2009b: *Istoria literaturii române de azi pe mâine: 23 august 1944 – 22 decembrie 1989*, volumul II, București, Editura Semne.
- PURCARU, Ilie 1970: *Poezie și politică*, București, Editura Albatros.
- ROGOZANU, Costi 2015: *Lucrețiu Pătrășcanu*, in Alex Cistelean și Andrei State (coord.), *Plante exotice: Teoria și practica marxiștilor români*, Cluj-Napoca, Editura Tact, p. 125-184.
- SAHIA, Alexandru 1932a: *O generație false*, in „Bluze albastre: revistă de literatură proletară”, anul I, nr. 2, p. 2.
- SAHIA, Alexandru 1932b: *Congresul anti-războinic*, in „Bluze albastre: revistă de literatură proletară”, anul I, nr. 3, p. 2.
- SAHIA, Alexandru 1935: *U.R.S.S. azi*, Ediția a II-a, Craiova, Ramuri.
- SAHIA, Alexandru 1948: *Nuvele*, București, Editura de Stat.
- SDROBIȘ, Dragoș 2015: *Limitele meritocrației într-o societate agrară. Șomaj intelectual și radicalizare politică a tineretului în România interbelică*, Iași, Editura Polirom.
- SEBASTIAN, Mihail 1932a: *O poveste*, in „Cuvântul”, anul 8, nr. 2496, p. 1.
- SEBASTIAN, Mihail 1932b: *Cuvinte la o trădare*, in „Cuvântul”, anul 8, nr. 2507, p. 2.
- SEBASTIAN, Mihail 1934: *Puțină gramatică pentru un „marxist”*, în „Vremea”, anul 7, nr. 353, p. 7.
- SEBASTIAN, Mihail 1935: *Cronica literară*, in „Rampa”, anul 18, nr. 5191, p. 1, 3.
- SEBASTIAN, Mihail 1969: *Întâlniri cu teatrul*, Studiu introductiv și antologie de Cornelia Ștefănescu, București, Editura Meridiane.
- SEBASTIAN, Mihail 2016: *Jurnal: 1935-1944*, Text îngrijit de Gabriela Omăt, Prefață și note de Leon Volovici, Traduceri de Ana Skultéty, Ediția a doua, revăzută, București, Editura Humanitas.
- SIMION, Eugen (coord.) 2004: *Dicționarul general al literaturii române*, Vol. 1: A-B, București, Editura Univers Enciclopedic.
- SIMION, Eugen (coord.) 2006: *Dicționarul general al literaturii române*, Vol. 5: P-R, București, Editura Univers Enciclopedic.
- SIMION, Eugen 1978: *Scriitori români de azi, I*, Ediția a doua revăzută și completată, București, Editura Cartea Românească.
- STANCA, Horia 1992: *Petre Țuțea între extreme*, in *Apostrof*, anul II, nr. 12, p. 12.
- STANOMIR, Ioan 2005: *Un om așteaptă răsăritul...*, in Paul Cernat et al. (coord.), *Explorări în comunismul românesc*, Volumul al II-lea, Iași, Editura Polirom, p. 83-138.
- ȘTEFĂNESCU, Alex 2005: *Istoria literaturii române contemporane 1941-2000*, București, Editura Mașina de scris.
- TISMĂNEANU, Vladimir 1977: *Mizeria utopiei. Criza ideologiei marxiste în Europa Răsăriteană*, Traducere de Laura Lipovan, Iași, Polirom.
- TISMĂNEANU, Vladimir 2019: *The Metapolitics of Despair: Romania's Mystical Generation and the Passions of Emil Cioran*, in Vladimir Tismaneanu și Bogdan C. Iacob (ed.), *Ideological storms. Intellectuals, Dictators, and the Totalitarian Temptation*, Budapest-New York, Central European University Press, p. 209-234.
- ȚUȚEA, Petre 2009: *322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, cu o prefață de Gabriel Liiceanu, Ediția a IV-a, București, Editura Humanitas.
- UNGUREANU, Cornel 2019: *O istorie secretă a literaturii române*, Ediția a III-a, București, Editura Tracus Arte.
- UNGUREANU, Delia 2011: *Un cobai al ideologizării: Miron Radu Paraschivescu (II)*, in „Observator cultural”, nr. 598, 2011, disponibil online la <https://www.observatorcultural.ro/articol/un-cobai-al-ideologizarii-miron-radu-paraschivescu-ii/>, accesat ultima dată la 30.09.2024.

VASILE, Cristian 2022: *Biografia și opera lui Henri H. Stahl reflectate în dosarul său de cadre*, in „Transilvania”, nr. 1-2/ 2022, p. 33-38.

ZILBER, Belu 1997: *Actor în procesul Pătrășcanu. Prima versiune a memoriilor lui Belu Zilber*, Ediție îngrijită de G. Brătescu, București, Editura Humanitas.